

Ανοικοδομώντας «αποτυχημένα κράτη»: Η περίπτωση του Αφγανιστάν

Το άρθρο επισκοπεί, πρώτον, τις έννοιες του «αποτυχημένου» κράτους και της «ανοικοδόμησης κράτους», όπως αυτές εξελίχθηκαν μεταψυχροπολεμικά και πιο εντατικά μετά την 11η Σεπτέμβρη και τον «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας». Οι έννοιες αυτές εργαλειοποιούνται από τις χώρες που έχουν την εξουσία και τα μέσα να οργανώσουν και να νομιμοποιήσουν στρατιωτικές επεμβάσεις «ανθρωπιστικής βίας» και να τις προωθήσουν ως απαραίτητες και οικουμενικές εν όψει μιας σειράς «νέων απειλών» από μη κρατικούς φορείς, ομάδες και πρόσωπα που ορίζονται ως τρομοκράτες. Δεύτερον, το άρθρο συζητά προσεγγίσεις πολιτικού ιδεαλισμού που υποστηρίζουν ότι σε απάντηση στην 11η Σεπτέμβρη, η στρατηγική των ΗΠΑ θα όφειλε να κατευθύνεται σε αστυνομικές και όχι πολεμικές επιχειρήσεις. Σε αντίθεση με τις θεωρήσεις του πολέμου στο Αφγανιστάν ως εσφαλμένη απόκριση στην 11η Σεπτέμβρη, το άρθρο συζητά τον πόλεμο, αφενός, ως μηχανισμό ανασύστασης της αμερικάνικης ηγεμονίας και, αφετέρου, ως εγχείρημα κατασκευής ενός νέου πολιτικού εχθρού με αποτέλεσμα την εντατικοποίηση των πολιτικών κοινωνικού ελέγχου και επιτήρησης στο εσωτερικό των χωρών της Δύσης. Τρίτον, το άρθρο εξετάζει, από τη μια, τις θεσμικές παρεμβάσεις και τις ρητορικές των επίσημων φορέων στο πλαίσιο της ανοικοδόμησης του Αφγανιστάν και, από την άλλη, τα αποτελέσματα της εφαρμογής αυτών των πρακτικών ανοικοδόμησης. Σε αυτό το πλαίσιο είναι φανερή η ανισορροπία ανάμεσα στους δηλωμένους στόχους και την εφαρμογή της ανοικοδόμησης στην πράξη. Το εγχείρημα δημιουργίας στο Αφγανιστάν κράτους στα Δυτικά πρότυπα αποδεικνύεται ανεδαφικό, ενώ η κατάσταση στη χώρα παραμένει δυσοίωνη: συνεχιζόμενοι θάνατοι χιλιάδων αμάχων, φτώχεια, βύθιση των οικονομικοκοινωνικών ανισοτήτων, διαφθορά στην κυβέρνηση Καρζάι, βιαιότητες ανάμεσα στις φατριακές ομάδες, αναζωπύρωση των Ταλιμπάν και μια αδυναμία αποτελεσματικού απεγκλωβισμού των Αμερικανο-νατοϊκών δυνάμεων από την επιχείρηση της ανοικοδόμησης χωρίς προηγούμενη διαπραγμάτευση με τους Ταλιμπάν.

Η Μαρία Β. Μαγκαντωνάτου διδάσκει στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

1. Το στρατηγικό δίπολο «αποτυχημένα κράτη/ανοικοδόμηση»

Οι αμερικάνικες επεμβάσεις σε τρίτες χώρες με σκοπό την προωθούμενη ως δημοκρατικοποίηση ή την προστασία από οριζόμενα ως επικίνδυνα καθεστώτα είναι προϊόν μιας μακράς και σύνθετης ιστορίας από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στον Ψυχρό Πόλεμο, είτε επρόκειτο για στρατιωτικές επεμβάσεις στη Λατινική Αμερική είτε για οικονομικές στρατηγικές στην Ευρώπη (π.χ. Σχέδιο Μάρσαλ). Με την καθοριστική αλλαγή των συσχετισμών ισχύος μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, τη διεύρυνση της κατηγορίας «κράτη-τρομοκράτες» και τη συμπερίληψη σε αυτά των «κρατών-παριών» της κυβέρνησης Κλίντον το 1994 (Chomsky 2006, 3), η συχνότητα των στρατιωτικών επεμβάσεων στη δεκαετία του 1990 αυξήθηκε στο πλαίσιο των «ανθρωπιστικών» και «προληπτικών» πολέμων στις περιοχές των Βαλκανίων, της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής. Σταδιακά και εντατικά μετά την 11η Σεπτέμβρη, οι έννοιες της *ανοικοδόμησης* (restructuring) και της *ανάπτυξης* (development) αποτέλεσαν εκ νέου το ιδεολογικό υπόβαθρο της αμερικάνικης επεμβατικότητας.

Οι εν λόγω έννοιες είναι σύμφυτες με μια σειρά θεωρήσεις περί «κράτους εν κρίσει» (crisis state), «εύθραυστου κράτους» (fragile state), «αποτυχημένου κράτους» (failed state), «αχρείου κράτους» (rogue state) και «βίαιου καθεστώτος» (violent regime). Σε μια προσπάθεια ορισμού των δύο αυτών δράσεων από έναν υποστηρικτή τους, «η ανοικοδόμηση συνδέεται με την επαναφορά κοινωνιών που έχουν βληθεί από τον πόλεμο στην κατάσταση που ήταν πριν τη σύγκρουση, ενώ η ανάπτυξη αναφέρεται στη δημιουργία μιας σειράς νέων θεσμών, στην προώθηση βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης και σε γεγονότα που μεταβάλλουν την κοινωνία σε κάτι που δεν ήταν πριν» (Fukuyama 2006, 5). Σε αυτό το πλαίσιο, οι έννοιες αυτές έγιναν μέρος της ευρύτερης συζήτησης για τους οριζόμενους ως «νέους πολέμους» (new wars), ως συγκρούσεις που δεν είναι διακρατικές ή εδαφικές, δεν έχουν σαφή έναρξη και λήξη ή ξεκάθαρο τόπο διεξαγωγής, και οι οποίες αλλάζουν μέσω της συμμετοχής μη κρατικών δρώντων τις έννοιες της απειλής, της ισορροπίας δυνάμεων και της ασφάλειας (Münkler 2005). Εντός των «αποτυχημένων» κρατών και των «οικονομικών πολέμων» (war economies), κυρίαρχοι είναι σύμφωνα με το υπόδειγμα των «νέων πολέμων» μια σειρά νέων φορέων βίας, ιδιωτικές πολιτοφυλακές, επαγγελματίες πολέμου, ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος και πολέμαρχοι (όπ.π.).

Οι έννοιες του «αποτυχημένου» και «εύθραυστου» κράτους, ως αφετηρίες δικαιολόγησης πολιτικών «ανοικοδόμησης» και «ανάπτυξης», επιζητούν να ταξινομήσουν μια σειρά από Αραβικά κράτη και χώρες της ευρύτερης Μέσης Ανατολής, των οποίων η κοινωνική οργάνωση δεν εμπίπτει στα ερμηνευτικά σχήματα της δυτικο-κεντρικής θεωρίας του κράτους. Πρόκειται για αναλυτικά εργαλεία που, όπως περιγράφει ο Fayyad (2009, 48), δεν είναι εξίσου κυρίαρχα στην αραβική βιβλιογραφία, όπου συχνότερες είναι έννοιες όπως το «τοπικό» ή «μερικό» κράτος, το «εξααρ-

τημένο» κράτος ή «καθεστώς εξάρτησης», το «ηγεμονικό» κράτος και το «κράτος-εισοδηματίας»¹. Στο πλαίσιο της προβληματικής των «αποτυχημένων» κρατών έχουν αναπτυχθεί επιμέρους εννοιολογήσεις στη βάση ερμηνειών για διαφορετικές περιοχές του κόσμου.

Ενδεικτικά, ο Trotha (1995, 130-144), με άξονα τις «μορφές της τάξης της βίας», διαχωρίζει ανάμεσα στη «νεο-δεσποτική τάξη» της Αφρικής και την «παρακρατική τάξη» της Λατινικής Αμερικής, τις οποίες αντιπαραβάλλει με τη «συναγματική τάξη του κράτους πρόνοιας» της ηπειρωτικής Ευρώπης και τη νεοφιλελεύθερη «ολιγοπωλιακή-προληπτική τάξη ασφάλειας»². Στη θεώρηση περί «αποτυχημένων κρατών» του Ramonet (2003, 87) συγκρίνονται διάφοροι ιστορικοί τύποι κράτους, όπως οι πόλεις-κράτη, οι περιοχές-κράτη, το κράτος-κόμμα και το έθνος-κράτος και γίνεται λόγος για το «δίκτυο-κράτος» αλλά και για το «άτομο-κράτος», το οποίο σκιαγραφεί άτομα σαν τον Μπιν Λάντεν και δίκτυα όπως αυτά της Αλ Κάιντα. Αυτοί οι δρώντες χρειάζονται, αναφέρει ο Ramonet (όπ.π.), ένα «άδειο κέλυφος» (π.χ. Σομαλία, Αφγανιστάν) για να κρυφτούν, να προστατευθούν και να διαφύγουν, χρειάζονται δηλαδή το «άδειο κράτος» (όπ.π.). Πιο συγκεκριμένα, ο Ramonet (όπ.π.) συνδέει τις εξελίξεις αυτές με την παγκοσμιοποίηση, για την οποία θεωρεί περαιτέρω ότι θα ευνοήσει την εμφάνιση «επιχειρήσεων-κρατών», όπου όπως ο Μπιν Λάντεν, «κάποιες παγκόσμιες επιχειρήσεις θα περιβάλλουν ένα άδειο, κενό, αποδομημένο κράτος, που βρίσκεται στο έλεος ενδημικής αταξίας, ώστε να το χρησιμοποιήσουν για το σκοπό τους» (όπ.π.).

Στο πλαίσιο αυτής της συζήτησης για τα «αποτυχημένα» και «εύθραυστα» κράτη και τα διαφορετικά «καθεστώτα βίας», επισκοπούνται μια σειρά κριτήρια όπως τα χαμηλά εισοδήματα, η φτώχεια, οι αλληπάλληλες στρατιωτικές συγκρούσεις, η αδυναμία των αξιωματούχων εξουσίας να πετύχουν πολιτική σταθερότητα, η απουσία νομιμοποίησης, η διαφθορά, οι ανίσχυροι κρατικοί θεσμοί και η εισχώρηση φονταμενταλιστικών ομάδων μέσα στις πολιτικές υποδομές (για μια επισκόπηση των κριτηρίων αυτών βλ. Fayyad 2009, 21-32). Κοινό παρονομαστή ανάμεσα στις έννοιες του «κράτους εν κρίσει» και του «αποτυχημένου» κράτους αποτελεί η «κρατική ευθραυστότητα», η οποία ορίζεται ως απόκλιση από λειτουργίες του κράτους όπως το μονοπώλιό του στη νόμιμη αξίωση στη χρήση φυσικής βίας, το διοικητικό έλεγχο, τη διαχείριση των οικονομικών πόρων, την τήρηση του νόμου κ.ά. (όπ.π.).

Έτσι, στη βάση τέτοιων κριτηρίων και δεικτών απόκλισης από τον ιδεότυπο του «πετυχημένου», «ίσχυρού» ή «σταθερού» κράτους, εκθέσεις όπως αυτές του Foreign Policy και της Παγκόσμιας Τράπεζας συγκροτούν ετησίως έναν «Πίνακα Αποτυχημένων Κρατών» με κριτήρια οικονομικής παρακμής, θεσμικής ανεπάρκειας, ασφάλειας, ανθρωπίνων δικαιωμάτων, απονομιμοποίησης του κράτους και εξωτερικής επέμβασης. Για παράδειγμα, στον Πίνακα του Foreign Policy για το 2010, η Σομαλία, η Ζιμπάμπουε, το Σουδάν, το Τσαντ, το Κονγκό, το Ιράκ και το Αφγανιστάν κατα-

τάσσονται στις επτά πρώτες θέσεις του Πίνακα των 60 Αποτυχημένων Κρατών³.

Αξιοσημείωτο είναι ότι, παρά τους δείκτες επιτυχίας/αποτυχίας, εκείνο που ενδιαφέρει, σύμφωνα με το Foreign Policy, δεν είναι η κατάσταση των χωρών αυτών εν γένει, αλλά «το κατά πόσον τα αποτυχημένα κράτη συνιστούν απειλές για την παγκόσμια ασφάλεια ή απλώς τραγωδίες για τους ίδιους τους ανθρώπους τους»⁴. Με άλλα λόγια, «αποτυχημένα» δεν είναι συλλήβδην τα κράτη εκείνα που πάσχουν από δισεπίλυτα προβλήματα φτώχειας, ανέχειας, ανισοτήτων και διαφθοράς, αλλά τα κράτη των οποίων τα προβλήματα αυτά συνιστούν «απειλή» για τα κράτη της καπιταλιστικής ευμάρειας και του εμπεδωμένου φιλελευθερισμού. Όπως υποδηλώνει το Foreign Policy, ο ορισμός των αποτυχημένων κρατών είναι πολιτικός και διαποτισμένος από τις στοχοθεσίες επιμέρους κρατικών συμφερόντων: «το ποια αποτυχημένα κράτη απαιτούν προσοχή έχει να κάνει με το ποια εκτιμάται ότι παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη απειλή για τον κόσμο συνολικά»⁵.

Για τις χώρες εκείνες που αποφασίζεται η «οικοδόμηση κράτους» (state-building), ζήτημα δεν είναι απλώς η «δημιουργία κανόνων», όπως συχνά αναφέρεται από τους φορείς που την προωθούν, αλλά η αντικατάσταση των υπαρχόντων κανόνων από άλλους, έτσι ώστε, όπως αναφέρει η Lister (2007, 3), «τυπικοί γραφειοκρατικοί κανόνες Βεμπεριανού τύπου να υπερισχύσουν έναντι των άτυπων της πατρωνίας και της πελατειακότητας. Με αυτό τον τρόπο, η πολιτική εξουσία μπορεί να ασκηθεί με έναν σταδιακά απρόσωπο, τυπικό και ορθολογικό τρόπο, όπως αρμόζει σε ένα “σύγχρονο κράτος”». Σε αυτό το πλαίσιο, η κρατική «ευθραυστότητα» και το «αποτυχημένο κράτος» περιγράφει μια διαφοροποίηση από τον ιδεότυπο του νεωτερικού Δυτικού κράτους. Άρα, δεδομένου αυτού του Βεμπεριανού υπόβαθρου της ανοικοδόμησης, η παρατήρηση του Chomsky (2006, 2), ότι «ο ορισμός των αποτυχημένων κρατών είναι κάθε άλλο παρά επιστημονικός» αναδεικνύει ακριβώς τον πολιτικό-ιδεολογικό του χαρακτήρα, καθώς και τη στρατηγική επιλεκτικότητα γύρω από την οποία κινητοποιούνται μέσα, πόροι και στρατιωτικές επεμβάσεις προς όφελος των δυνάμεων εκείνων που έχουν την εξουσία να ορίσουν τα «αποτυχημένα» κράτη ως τέτοια και περαιτέρω να νομιμοποιήσουν τον ορισμό αυτό.

Μια από τις σημαντικότερες συνέπειες της πολιτικής που ακολουθήθηκε μετά το χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου ήταν ο βαθμιαίος κλονισμός του «δόγματος Πάουελ», το οποίο πρόβλεπε ότι στη βάση της εμπειρίας στο Βιετνάμ οι ΗΠΑ δεν θα προχωρούσαν σε πόλεμο στο εξωτερικό αν δεν είχαν ορθολογικές προσδοκίες επικράτησης και ότι, επίσης, δεν θα διακινδύνευαν απώλειες σε ανθρώπινες ζωές, αν δεν υπήρχε κρίσιμος στρατηγικός λόγος (Senett 2002, 154). Έτσι, έπειτα από την ανατροπή των Ταλιμπάν ευθύς μετά το χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου και την κήρυξη πολέμου κατά του «αχρείου καθεστώτος» στο Αφγανιστάν, η «ανοικοδόμηση» αναδείχθηκε σε προτεραιότητα των ΗΠΑ και του NATO, καθώς και μιας σειράς άλλων χωρών ή συνασπισμών όπως η Ε.Ε., διεθνών ΜΚΟ και ιδιωτικών εταιρειών. Ως στόχος της

«ανοικοδόμησης» προωθήθηκε στο επίπεδο των εξαγγελιών και της πολιτικής ρητορικής η μετατροπή του Αφγανιστάν, αφενός, σε «κράτος» και, αφετέρου, ενδεχομένως σε «πετυχημένο» κράτος, σύμφωνα δηλαδή με τους αμερικανικούς ορισμούς περί χρηστής διακυβέρνησης, περί δικαίου και έννομης τάξης. Παρότι ένα τέτοιο σχέδιο ήταν εξαιρετικά ανεδαφικό, εργαλειοποιήθηκε για μια σειρά σύνθετες επιχειρήσεις και στρατηγικούς στόχους και επιτέλεσε μια σειρά από κοινωνικές λειτουργίες στο εσωτερικό των ΗΠΑ και ευρύτερα των Δυτικών χωρών, δυο εκ των οποίων συζητούνται παρακάτω.

2. Οι κοινωνικές λειτουργίες του πολέμου

2.1. Η κατασκευή του νέου εχθρού: τα «ζόμπι της κεντρικής Ευρασίας»

Ταυτόχρονα με την κήρυξη του πολέμου στο Αφγανιστάν, στο εσωτερικό των ΗΠΑ, η καμπάνια δαιμονοποίησης των ισλαμιστών ως «εχθρών» της Αμερικής και γενικά του πολιτισμού της Δύσης είχε πολλά μέτωπα. Στις δημόσιες συζητήσεις κυριάρχησαν μανιαχίστικες προσεγγίσεις της πολιτισμένης και οικονομικά εύρωστης Δύσης, το σύμβολο της προόδου, σε αντίθεση με το Ισλάμ, το σύμβολο του σκοτούς, που προσωποποιούσε την απειλή, τον εχθρό και την τρομοκρατία. Στα ΜΜΕ έλαβε χώρα μια πρωτοφανής υπερπροβολή για πολύ καιρό μετά το χτύπημα της «ισλαμικής τρομοκρατίας» και του «μουσουλμανικού φονταμενταλισμού». Η επαναλαμβανόμενη χρήση της φράσης «πόλεμος στην τρομοκρατία», η υιοθέτηση ενός πολεμικού λεξιλογίου και η στρατιωτικοποίηση της απόκρισης στο χτύπημα είχε πληθώρα συνεπειών: την αναγωγή της κατάστασης στο σμιτιανό σχήμα εχθρός-φίλος, τον κοινωνικό στιγματισμό όσων θεωρήθηκε ότι δεν ανήκαν στη δυτική κουλτούρα και αντιμάχονταν τις αξίες της, τη θέαση μεταναστών, κοινωνικά και πολιτισμικά περιθωριοποιημένων ατόμων και ομάδων ως δυνητικούς εχθρούς της έννομης τάξης, τα βασανιστήρια, τις αναιτίες συλλήψεις, την αυθαίρετη σύνδεση προσώπων με την Αλ Κάιντα, την εντατικοποίηση της επιτήρησης και άλλων ψυχοπολεμικών τακτικών εκμείευσης πληροφοριών.

Εκτός από το Γκουαντάναμο, τα στρατοδικεία και τις εκατοντάδες προσαγωγές υπόπτων, στη CIA δόθηκε εκ νέου η άδεια δολοφονίας πολιτικών ηγετών. Επίσης, με τον «Πατριωτικό Νόμο» (Patriot Act I και II του 2001 και 2003 αντίστοιχα) λήφθηκαν μια σειρά από «αντιτρομοκρατικά μέτρα» σχετικά με την ενίσχυση του νόμου περί κατασκοπείας, την παρακολούθηση της επικοινωνίας των υπόπτων (τηλέφωνα, αλληλογραφία, e-mails), τη δυνατότητα κράτησης κατηγορουμένων χωρίς προσαγωγή σε ανάκριση ή υπόπτων χωρίς απόδοση κατηγορίας, τη σύσταση στρατοδικείων κατά αλλοδαπών κατηγορουμένων, τις υποκλοπές, την υποχρεωτική εξέταση DNA, τη μυστική κράτηση κ.ά. (βλ. Μπελαντής 2004, 271-274). Παράλληλα, με το «Νόμο για την Ασφάλεια στο Εσωτερικό της Χώρας» (Homeland Security Act) συ-

στάθηκε υπερυπουργείο Εσωτερικής Ασφάλειας με στόχο την ενοποίηση των υπηρεσιών ασφάλειας, το συντονισμό και τη δημιουργία ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων (όπ.π.), τέθηκαν αυστηρότεροι όροι υποδοχής και μεταχείρισης των μεταναστών, ενώ μια λογική ελέγχου και καχυποψίας διαπέρασε την καθημερινή ζωή. Η εντατικοποίηση της καταστολής και της επιτήρησης στο εσωτερικό της χώρας έγινε αναπόσπαστο κομμάτι της κρατικής πολιτικής. Παρότι δηλωμένος στόχος ήταν η εξάλειψη της τρομοκρατίας, στην πραγματικότητα, η δευτερογενής λειτουργία των μέτρων ήταν σημαντικότερη. Επρόκειτο για την ευκαιρία και την προσπάθεια μετατόπισης του πεδίου της κρατικής εξουσίας και επέκτασης της δράσης του κράτους σε περιοχές που πριν δεν μπορούσε να ελέγξει αποτελεσματικά (Bauman 2009, 41).

Αρκετά χρόνια αργότερα, το πρώτο κύμα θυμού έχει αντικατασταθεί από άλλες μορφές δαιμονοποίησης και φόβου, όπως παραστατικά εκφράζει η έννοια των «ζόμπι-εχθρών». Οι νέοι «εχθροί» των ΗΠΑ και γενικά της Δύσης παίρνουν τώρα τη μορφή των «ζόμπι», τα οποία, όπως αναφέρει ο Drezner (2010, 34), συγγραφέας του βιβλίου *Θεωρίες Διεθνούς Πολιτικής και Ζόμπι*, «διαπερνούν σύνορα, απειλούν κράτη και πολιτισμούς και τα οποία πρέπει να τύχουν προσοχής από διανοούμενους και πολιτικούς». Πρόκειται για επικίνδυνα και μολυσματικά όντα που δεν ηττώνται εύκολα και απειλούν με την παράνοια της ύπαρξής τους όλο τον πολιτισμένο κόσμο, ο οποίος αναπαρίσταται με την ευκαιρία του κοινού εχθρού ως μια διακριτή ενότητα. Αυτά «τα ζόμπι της κεντρικής Ευρασίας με την ικανότητα να εξαπλώνονται γρήγορα» (όπ.π.) πεθαίνουν και ανασταίνονται εκ νέου, τρομάζουν με την επιμονή τους και ενώνουν την οικουμένη στον κοινό κοινωνικοπολιτικό στόχο της εξόντωσής τους.

Το ζήτημα δεν είναι η αποδόμηση των «ζόμπι» και των συναισθημάτων φόβου και ανασφάλειας που εγείρουν, καθώς τα «ζόμπι» αποτελούν μια αδιαμφισβήτητη, πλανητική πραγματικότητα. Αντίθετα, το ζήτημα είναι η εύρεση τρόπων αντιμετώπισής τους τόσο από την πολιτική όσο και από την επιστήμη. Αυτός είναι ο λόγος που ο Drezner (όπ.π.) ερευνά τις ερμηνείες των διαφορετικών θεωρητικών ρευμάτων των διεθνών σχέσεων για τις νέες «απειλές-ζόμπι» και την «εποχή των ζόμπι». Οι πολιτικοί ρεαλιστές, αναφέρει ο Drezner (όπ.π.), θα πρόβλεψαν ότι τα ζόμπι δεν θα αλλοίωσαν την άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος και την επικυριαρχία του κράτους και θα πρότειναν μια συμμαχία του τύπου live-and-let-live με τα ζόμπι. Οι φιλελεύθεροι, ως υπέρμαχοι μιας θετικής παγκοσμιοποίησης, θα πρότειναν τη θεσμοποίηση μέσω άμυνας απέναντι στις απειλές-ζόμπι με σκοπό τη βαθμιαία εξάλειψη της απειλής. Οι νεοσυντηρητικοί θα προχωρούσαν σε ενέργειες επιθετικού αλλά και προληπτικού πολέμου με τα ζόμπι. Συνεπώς, καθώς οι θεωρητικές σχολές ακόμα δεν συμφωνούν σε έναν ασφαλή τρόπο καταπολέμησης των «ζόμπι», αλλά συμφωνούν ως προς τον εχθρό και την ιδιαίτερη φύση του, ο εχθρός αυτός, τα «ζόμπι» των αποτυχημένων κρατών θα πρέπει να τοποθετηθούν στο επίκεντρο του εν-

διαφέροντος, να παρατηρηθούν, να ερευνηθούν, να στοχοποιηθούν και να πολεμηθούν όπου βρίσκονται, με οποιαδήποτε μέσα, επιθετικά και αμυντικά, βίαια και ανθρωπιστικά, και κυρίως με μέτρα καταστροφής και ανοικοδόμησης.

2.2. «Ο πόλεμος ως μεταφορά»: η ανοικοδόμηση της ισχύος

Οι ΗΠΑ είχαν εξαρχής μια πρόσληψη της 11ης Σεπτέμβρη ως έναρξη ενός «πολέμου». Η λέξη «πόλεμος» συνόψιζε όλη την επιθετικότητα που εξαπολύθηκε στη νέα κατάσταση εκτάκτου ανάγκης. Σύμφωνα με τους Barrett και Sarbine (2007, 25-30), αν ο πόλεμος αποτελούσε παραδοσιακά μια σύγκρουση μεταξύ εθνών-κράτων που κινητοποιούσε τα στρατιωτικά μέσα και αναδείκνυε απώλειες, στρατηγικά οφέλη, νικητές και χαμένους, και δεδομένου ότι αυτή η μορφή πολέμου δεν είναι σήμερα κυρίαρχη, γίνεται φανερό πως η κυβέρνηση Bush προσπάθησε να εντάξει την τρομοκρατία στη λογική του παραδοσιακού πολέμου, μετονομάζοντας και μετατρέποντας τους «εχθρούς-τρομοκράτες» (άτομα) σε «εχθρικό έθνος» (κράτος). Διαμέσου της μετονομασίας, υποστηρίζουν οι Barrett και Sarbine (όπ.π., 19), το κράτος λειτούργησε ως «κράτος εξαιρέσης» και αντιμετώπισε μια ειδική *πρακτική*, εκείνη της τρομοκρατίας, ως την ενιαία στρατηγική ενός έθνους-κράτους. Η κυριότερη όμως συνέπεια αυτού που οι Barrett και Sarbine (όπ.π., 16) περιγράφουν ως «ο πόλεμος ως μεταφορά» ήταν ότι κηρύχθηκε ένας «συμβατικός πόλεμος» σε μια μη συμβατική κατάσταση και όπου η εναλλακτική του πολέμου δεν ήταν ρεαλιστική και συνιστούσε μια ρητορική «μεταφορά». Χαρακτηριστικά αναφέρουν (όπ.π.) ότι «μια πολιτική στρατηγική δεν μπορεί να μετατραπεί σε αντικείμενο πολέμου. Το να διεξάγεις πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία είναι σαν να υποστηρίζεις τον πόλεμο ενάντια στην προπαγάνδα, τη διπλωματία και άλλες πολιτικές στρατηγικές»⁶.

Σε ένα παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγει από διαφορετική αφετηρία ο Hobsbawm (2007, 163), για τον οποίο ο «πραγματικός κίνδυνος» της τρομοκρατίας «παραμένει αμελητέος» και δεν προήλθε από τους βομβιστές αυτοκτονίας, αλλά από τις ίδιες τις αντεπιθέσεις των ΗΠΑ, οι οποίες καλλιέργησαν ένα αβάσιμο κλίμα φόβου. Αβάσιμου φόβου, διότι ακόμα και η 11η Σεπτέμβρη, διαπιστώνει ο Hobsbawm (όπ.π.), «άφησε εντελώς άθιχτες τόσο τη διεθνή δύναμη των ΗΠΑ όσο και τις εσωτερικές δομές της χώρας» και, «αν τα πράγματα έγιναν χειρότερα, αυτό δεν οφείλεται στη δράση των τρομοκρατών αλλά στις πράξεις της αμερικάνικης κυβέρνησης». Αυτός είναι ο λόγος που ο Hobsbawm (όπ.π., 162) τάσσεται υπέρ της αστυνομικής και όχι στρατιωτικής απόκρισης στον πόλεμο και θεωρεί ότι «όταν (τα τρομοκρατικά κινήματα) δρουν σε σταθερά κράτη με σταθερά καθεστώτα, και χωρίς την υποστήριξη τιμημάτων του πληθυσμού, αποτελούν αστυνομικό και όχι στρατιωτικό πρόβλημα».

Ωστόσο, οι παραπάνω κριτικές στον επιθετικό πολιτικό ρεαλισμό ως αναποτελεσματικής απόκρισης στο χτύπημα, αλλά και η πεποίθηση ότι το πρόβλημα μπορούσε να βρει λύση στο διεθνές δίκαιο, δεν φαίνεται να λαμβάνουν υπόψη ακριβώς

τη λειτουργία της κατάστασης εξαιρέσεως στην ανασυγκρότηση της ηγεμονικής θέσης του κράτους. Εκείνο δηλαδή που αυτές οι απόψεις φαίνεται να υποβαθμίζουν είναι ότι κύρια αναγκαιότητα δεν ήταν η προάσπιση της ασφάλειας των πολιτών γενικά, αλλά η προάσπιση της διατήρησης και αναπαραγωγής του ίδιου του κράτους, τόσο ως ενοποιητικού μηχανισμού της έννομης τάξης στο εσωτερικό όσο και ως ηγεμονική θέση στο εξωτερικό. Μέσο για το στόχο αυτό αποτέλεσαν οι προσαρμοσμένες στην κατάσταση εξαιρέσεως δράσεις, ακόμα και αν αυτές οι δράσεις βρισκόνταν εκτός δικαίου. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο ο Agamben (2007, 59) παριστά την κατάσταση εξαιρέσεως της 11ης Σεπτεμβρίου ως «ισχύ νόμου», ως κενωτική κατάσταση μεταξύ βίας και δικαίου κατά την οποία το δίκαιο υποτάσσεται στην κρατική ισχύ.

Η συνεισφορά του εννοιολογικού πλαισίου του Agamben (2007, 57) έγκειται στην ερμηνευτική έμφαση στο ότι η έννομη τάξη δεν βασίζεται σε σταθερούς ορισμούς και απαρέγκλιτες διατάξεις, ούτε μπορεί να εφαρμοστεί έξω από την πολιτική κυριαρχία. Μέσα από την «ισχύ νόμου» οι λειτουργίες του δικαίου ανάγονται στις ανάγκες ανασύστασης και δικαιολόγησης της κρατικής νομιμοποίησης και αλλάζουν μορφή σε αντιστοιχία με τις μεταβολές των πολιτικών στόχων. Με αυτή την έννοια, η «ισχύς νόμου» της κυβέρνησης Bush, η επιτυχία ή όχι των επιχειρήσεων, το αν θα έπρεπε να αναλάβουν αστυνομικές ή στρατιωτικές δράσεις και η τήρηση ή μη των κανόνων του διεθνούς δικαίου δεν είναι το ζητούμενο. Συνεπώς, το επιχείρημα της αποτελεσματικότητας του πολέμου και το δίλημμα «στρατιωτική ή αστυνομική απόκριση» αδρανοποιεί την κριτική σε ένα παραπλανητικό σημείο αφετηρίας. Ζητούμενο από την πλευρά του κράτους ήταν η ανασύστασή του και η ενδυνάμωσή του μέσα από την κήρυξη «κατάστασης εξαιρέσεως». Έπεται ότι η συγχώνευση της στρατιωτικής με την αστυνομική μορφή δεν αποτελούσε κάποιου είδους κακώς κείμενο σε μια συνήθως ομαλή εφαρμογή του διεθνούς δικαίου. Ούτε σήμαινε τη συναισθηματοποίηση της πολιτικής σε βάρος του ορθολογικού σχεδιασμού, αλλά συνιστούσε απαραίτητη προϋπόθεση ανασυγκρότησης της ηγεμονικής θέσης των ΗΠΑ:

«Η επίκληση του πολέμου νομιμοποιεί πολύ ισχυρότερα τη διεθνή σταυροφορία κατά των ισλαμικών κρατών ταραξιών: αν η επίθεση εναντίον των ΗΠΑ θεωρούνταν επίθεση αστυνομικού χαρακτήρα θα έπαιρνε τη μορφή μιας διεθνούς αστυνομικής συνεργασίας, η οποία δεν θα είχε καμία δικαιοκίνητη επιχειρηματολογία για την προσβολή άλλων κρατών (...). Στο όνομα του πολέμου επιχειρείται μια διεθνής στρατιωτική και αστυνομική ταυτόχρονα επιχείρηση (...). Ο μη αστυνομικά συνεργαζόμενος κατά της τρομοκρατίας είναι εμπόλεμο κράτος έναντι όλου του δυτικού κόσμου (Αφγανιστάν), ενώ ο εμπόλεμος εμφανίζεται και ως παραβατικό μέλος της διεθνούς κοινότητας» (Μπελαντής 2004, 264).

Σε αυτό το πλαίσιο, η εκστρατεία κατά των Ταλιμπάν και της Αλ Κάιντα μέσα από τη συγχώνευση στρατιωτικής και αστυνομικής μορφής αποτελούν συστατικό όρο όχι τόσο για την ανοικοδόμηση και ανάπτυξη του Αφγανιστάν, αλλά για την

ανοικοδόμηση και ανάπτυξη της ίδιας της αμερικανικής και ευρύτερα Δυτικής ισχύος, η οποία κλονίστηκε με τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου.

3. Η ανοικοδόμηση του Αφγανιστάν

3.1. Οι δηλωμένοι στόχοι

Σε αντίθεση με την εισβολή στο Ιράκ το 2003, ο πόλεμος ενάντια στο Αφγανιστάν το 2001 βρήκε μετά την ενεργοποίηση του άρθρου 5 του Βορειοατλαντικού Συμφώνου μια πρωτοφανή διεθνή στήριξη. Όπως και κατά τη διοίκηση Bush με την εισβολή στο Αφγανιστάν και το Ιράκ, έτσι και σε αυτήν του Obama, βασική αρχή δράσης παραμένει ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» και η «ανοικοδόμηση», με τη διαφορά ότι κατά την προεδρία Obama αυξάνονται τα στρατεύματα και εντατικοποιούνται οι προσπάθειες. Στόχος παραμένει η εγκατάσταση φιλικών προς την αμερικανική ατζέντα συμφερόντων κυβερνήσεων, ενώ εννέα χρόνια μετά την 11η Σεπτεμβρίου, τη στιγμή που τα θύματα στο Αφγανιστάν έχουν υπερ-πολλαπλασιαστεί σε σχέση με τους 2.900 νεκρούς του Μανχάταν, το εν λόγω χτύπημα εξακολουθεί να αποτελεί βάση της δικαιολόγησης του αμερικανικού επεμβατισμού.

Το αρχικό όνομα που δόθηκε από την κυβέρνηση Bush στην αμερικανική επέμβαση ήταν «Σταυροφορία ενάντια στους Τρομοκράτες» (Crusade Against Terrorists). Καθώς όμως αυτό δημιουργούσε αντανάκλαστικά χριστιανικών σταυροφοριών και προσέδιδε μια διάσταση μισαλλοδοξίας, αντικαταστάθηκε σύντομα από το «Επιχείρηση Αιώνια Δικαιοσύνης» (Operation Infinite Justice), το οποίο, ωστόσο, θεωρήθηκε ότι και πάλι έθιγε τις μουσουλμανικές κοινότητες ανά τον κόσμο, καθώς οι ΗΠΑ αυτοπροσδιορίζονταν ως μια υπεράνθρωπη δύναμη, ικανή να εγκαταστήσει «αιώνια δικαιοσύνη». Εντέλει, η επιχείρηση βαπτίστηκε στις 07.10.2001 «Επιχείρηση Διαρκούς Ελευθερίας» (Operation Enduring Freedom) (για την εξέλιξη των χαρακτηρισμών Bush βλ. Misdaq 2006, 253-5). Σε αυτό το πλαίσιο δημιουργήθηκαν η νατοϊκή «Διεθνής Δύναμη Αρωγής για την Ασφάλεια» (International Security Assistance Force, ISAF), οι «Επαρχιακές Ομάδες Ανοικοδόμησης» (Provincial Reconstruction Teams, PRTs) και μια πληθώρα τοπικών συμβουλίων και επιτροπών, με στόχο τη στήριξη στρατιωτικών και πολιτικών στόχων, όπως το «Σχέδιο Δράσης για την Ειρήνη, τη Δικαιοσύνη και τη Συμφιλίωση» (Action Plan on Peace, Justice and Reconciliation), η «Αφγανική Ανεξάρτητη Επιτροπή Εκλογών» (Afghanistan Independent Electoral Commission) κ.ά.

Σύμφωνα με τις εξαγγελίες των ΗΠΑ και του NATO, εκτός από την εξάρθρωση των Ταλιμπάν, οι στόχοι του πολέμου στο Αφγανιστάν μετά το διορισμό της νέας κυβέρνησης Καρζάι θα ήταν η ανοικοδόμηση και η ανάπτυξη, όπως αυτές ορίστηκαν στη βάση του «Συμφώνου Αφγανιστάν» (Afghanistan Compact) το 2006 στο Λονδίνο και στη «Διακήρυξη της Διεθνούς Διάσκεψης για το Αφγανιστάν» στο Παρίσι

το 2008. Οι προτεραιότητες που τέθηκαν ήταν γενικές και αφορούσαν την ασφάλεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την καταπολέμηση της διαφθοράς, το νόμο, την κοινωνική ανάπτυξη και την τόνωση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας⁷. Η αφγανική κυβέρνηση με το νέο της Σύνταγμα, σε συνεργασία με τους διεθνείς φορείς, όφειλε σύμφωνα με το Σύμφωνο Αφγανιστάν να εγκαθιδρύσει λειτουργικούς κοινωνικούς θεσμούς –συμπεριλαμβανομένων των σχολείων, της δημόσιας διοίκησης, της αστυνομίας, των φυλακών και των δικαστηρίων–, να εξασφαλίσει οικονομική ανάπτυξη στο επίπεδο των δημόσιων οικονομικών, να προωθήσει θέσεις εργασίας, να πολεμήσει το εμπόριο ναρκωτικών, να δημιουργήσει συνοριακή αστυνομία και να φροντίσει για τα δικαιώματα των γυναικών⁸.

Στη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου για το Αφγανιστάν στις 28.01.2010 η βασική γραμμή πλεύσης ήταν πανομοιότυπη: το Αφγανιστάν θα πρέπει να ανοικοδομηθεί, οι Ταλιμπάν εκκολάπτουν την πιο επικίνδυνη τρομοκρατία και αποτελούν κίνδυνο όχι μόνο για τις ΗΠΑ, αλλά ευρύτερα για τη διεθνή ισορροπία και την παγκόσμια ασφάλεια. Επιπλέον, αποφασίστηκε η ενίσχυση των στρατιωτικών σωμάτων για την «Αποστολή Ενάντια στα Ναρκωτικά» στο νότιο τμήμα του Αφγανιστάν, και η αύξηση του αριθμού των απεσταλμένων, με στόχο να φτάσουν τους 171.600 για το στρατό και 134.000 για την αστυνομία μέχρι το τέλος του 2011, ώστε να φτάσουν συνολικά τους 300.000⁹.

Περαιτέρω, εκτός από την «Αποστολή Αρωγής στο Αφγανιστάν» και τα ποικίλα «Προγράμματα Ανάπτυξης» των Ηνωμένων Εθνών, η Ευρωπαϊκή Ένωση έλαβε επίσης μέρος στις επιχειρήσεις, με αποστολή άνω των 22.000 στρατιωτών από όλες τις χώρες υπό νατοϊκή διοίκηση. Στις 13.11.2007 αποφασίστηκε στο πλαίσιο της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) η δράση «Αστυνομική Αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Αφγανιστάν» (EUPOL Afghanistan), ενώ για τα οικονομικά έτη 2007-2010 διατέθηκαν 610 εκατ. ευρώ στην Ισλαμική Δημοκρατία του Αφγανιστάν και τον Αφγανικό Εθνικό Στρατό. Σύμφωνα με το ψήφισμα του Ευρωκοινοβουλίου στις 08.07.2008, το Σύμφωνο Αφγανιστάν θα έπρεπε να συγκεκριμενοποιήσει τις κατευθύνσεις του, με έμφαση στο δικαστικό σύστημα, στην προσεκτική κατανομή των αποφασισμένων χορηγιών και στην ανεξάρτητη λειτουργία των ΜΜΕ. Άλλοι στόχοι ήταν «η ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών μέσω της δημιουργίας ενός σταθερού πολιτικού συστήματος, με ισχυρά κόμματα και πολιτικούς μηχανισμούς, αλλά και, μέσω της εκπροσώπησης όλων των θρησκευτικών και εθνοτικών ομάδων, η καταπολέμηση της επικρατούσας κουλτούρας της βίας στο πλαίσιο του “Γραφείου Διασύνδεσης Φυλών”»¹⁰.

Εντέλει, οι συχνά επαναλαμβανόμενοι στόχοι της Ε.Ε. είναι παρόμοιοι με αυτούς που εξαγγέλλονται από τα Ηνωμένα Έθνη: κράτος δικαίου, ανθρώπινα δικαιώματα, δημοκρατία, κοινωνία των πολιτών, ασφάλεια και έννομη τάξη. Είναι προφανές ότι οι διακηρύξεις αυτές αποτύπωναν τους στόχους των ΗΠΑ και ευρύτερα των συμμε-

τεχόντων Δυτικών χωρών σχετικά με τη δημιουργία στο Αφγανιστάν ενός πολιτικού μορφώματος που θα μιμούνταν το Δυτικό κράτος. Μέσω αυτής της οδού, θα καταπραΰνονταν οι φόβοι νέας επίθεσης και με την ευκαιρία της επέμβασης, το Αφγανιστάν θα μπορούσε να καταστεί ασφαλής χώρος για τις αμερικανο-δυτικές προτεραιότητες και διεκδικήσεις στη Μέση Ανατολή.

3.2. Η κοινωνική πραγματικότητα της ανοικοδόμησης και ανάπτυξης

Όπως περιγράφει ο Žižek (2003, 63), το Αφγανιστάν αποτελούσε μέχρι τη δεκαετία του 1970 μια από τις πιο πλουραλιστικές και ανεκτικές μουσουλμανικές κοινωνίες, με μακρά κοσμική παράδοση, και συγκεκριμένα «η Καμπούλ φημιζόταν για τη σφύζουσα πολιτισμική και πολιτική ζωή της» (όπ.π.). Με την εμπλοκή της χώρας στη δίνη των γεγονότων του Ψυχρού Πολέμου, οι Ταλιμπάν και η αυστηρή τους ερμηνεία της ισλαμικής Σαρία κέρδισαν σταδιακά έδαφος. Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο Žižek (όπ.π.), η άνοδος των Ταλιμπάν, η οποία έγινε συχνά αντιληπτή ως «παλινδρόμηση στον ακραίο φονταμενταλισμό», δεν εξέφρασε κάποιου είδους βαθιά «παράδοξοκρατική τάση», όπως υποστηρίζεται συχνά, αλλά αντίθετα, «ήταν αποτέλεσμα του εγκλωβισμού της χώρας στο στρόβιλο της διεθνούς πολιτικής – δεν ήταν μόνο μια αμυντική αντίδραση σ' αυτήν, αλλά πρόκυψε ως άμεση συνέπεια της υποστήριξης των ξένων δυνάμεων (του Πακιστάν, της Σαουδικής Αραβίας, των ίδιων των Ηνωμένων Πολιτειών)» (όπ.π.).

Πράγματι, οι συνεχείς επεμβάσεις και οι παράλληλες δράσεις εγχώριων και μη παραστρατιωτικών ομάδων είχαν ως αποτέλεσμα τη σταδιακή εξουθένωση του Αφγανιστάν, ενώ η χρηματοδότηση και υποστήριξη των Ταλιμπάν από τις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του πολέμου με τους Σοβιετικούς μετέτρεψε τη χώρα σε αρένα Αμερικανο-Σοβιετικών συμφερόντων. Αξιοσημείωτο είναι, ωστόσο, ότι η αμερικανική επιχείρηση στο Αφγανιστάν ξεκίνησε, όπως αποκαλύπτουν πρόσφατα στοιχεία, προτού και όχι ως απάντηση στη Σοβιετική εισβολή, με σκοπό της Ουάσινγκτον την κατά της ΕΣΣΔ πυροδότηση ενός αφγανικού εμφυλίου (Chossudovsky 2005, 23). Ενδιαφέρον είναι ότι ένας από τους πρωτεργάτες της επιχείρησης στήριξης των Ταλιμπάν κατά το Σοβιετικο-Αφγανικό Πόλεμο, ο σύμβουλος εθνικής ασφάλειας και εμπνευστής της «Μεγάλης Σκακιέρας», Ζ. Μπρεζίνσκι, αποκάλυψε σε συνέντευξή του στη *Nouvel Observateur* τον Ιανουάριο το 1998¹¹ ότι η CIA είχε αρχίσει να στηρίζει τους ισλαμιστές Μουτζαχεντίν όχι με την εισβολή των Σοβιετικών στις 24.12.1979, όπως ήταν η επίσημη εκδοχή, αλλά έξι μήνες νωρίτερα, στις 03.07.1979, όταν η εισβολή των Σοβιετικών δεν ήταν ακόμα επικυρωμένη. Όπως αναφέρει ο Μπρεζίνσκι (1998), οι ΗΠΑ είδαν στη συνεργασία των Σοβιετικών με την τότε κυβέρνηση του Αφγανιστάν την ευκαιρία «να ωθήσουν τους Σοβιετικούς σε πόλεμο με το Αφγανιστάν», στηρίζοντας τους Ταλιμπάν. Όπως έγραψε ο Μπρεζίνσκι σε επιστολή του στον πρόεδρο Carter, «έχουμε την ευκαιρία να δώσουμε στην ΕΣΣΔ το δι-

κό της Βιετνάμ», πρόβλεψη που επιβεβαιώθηκε. Η ήττα των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν ήταν ένας (αν και προφανώς όχι ο αποκλειστικός) λόγος για την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και την επικράτηση των Δυτικών δυνάμεων κατά τον Ψυχρό Πόλεμο¹². Αλλά από την αμερικανική πλευρά, η στήριξη των Ταλιμπάν δεν θεωρήθηκε παρά απλώς και μόνο ως μια στιγμή του Ψυχρού Πολέμου. Ενδεικτική είναι η άποψη του Μπρεζίνσκι (όπ.π.) τρία χρόνια πριν την 11η Σεπτέμβρη:

«Τι είναι πιο σημαντικό στην παγκόσμια ιστορία; Οι Ταλιμπάν ή η κατάρρευση της Σοβιετικής αυτοκρατορίας; Μερικοί υποκινούμενοι μουσουλμάνοι ή η απελευθέρωση της Κεντρικής Ευρώπης και το τέλος του Ψυχρού πολέμου;».

Εξίσου προαποφασισμένη με τη στήριξη των Ταλιμπάν ήταν και η ανατροπή τους, η οποία θεωρείται πως επικυρώθηκε τον Ιούλιο του 2001 στο Βερολίνο (για τη διάσκεψη στο Βερολίνο και τις προηγούμενες εντάσεις μεταξύ ΗΠΑ-Ταλιμπάν βλ. Misdag 2006, 230-244), καθώς ΗΠΑ και Ταλιμπάν δεν προχωρούσαν σε λύσεις αναφορικά με την έκδοση του Μπιν Λάντεν, τον ευρασιατικό αγωγό πετρελαίου, τη δημιουργία κυβερνητικού σχήματος ευρείας βάσης κ.ά., με αποτέλεσμα τη φρενήρη διάρρηξη των μεταξύ τους σχέσεων (όπ.π.). Το προαποφασισμένο της εισβολής αλλά και το βαρύ πλήγμα της 11ης Σεπτέμβρη ήταν και ο λόγος που στις ΗΠΑ δεν πήρε καθόλου χρόνο να αποφανθούν σχετικά με τους ενόχους της 11ης Σεπτέμβρη και να αποφασίσουν ταχέως τη δρομολόγηση της επιχείρησης Αφγανιστάν «πριν ακόμα κάτσει η σκόνη των επιθέσεων» (όπ.π.).

Σε αυτό το πλαίσιο, ένα σύνολο αμάχων και αμέτοχων στην πολιτική ζωή Αφγανών είδαν στην καθαίρεση των Ταλιμπάν και του τότε σάχη, οι οποίοι βρισκόνταν στην εξουσία από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, την ελπίδα και τη δυνατότητα βελτίωσης της κατάστασής τους. Η πολιτική που ακολουθήθηκε ήταν η συνεργασία με τους τοπικούς πολέμαρχους, ώστε αυτοί να στραφούν ενάντια στους Ταλιμπάν και σε φιλικές προς αυτούς ομάδες και φατρίες (Peceny/Bosin 2009). Η κυβέρνηση Καρζάι που διορίστηκε στις 05.12.2001 από τη Διεθνή Συνδιάσκεψη για το Αφγανιστάν στη Βόννη είχε ακριβώς το χαρακτήρα συσπείρωσης φατριών και ομάδων που θα αντιμάχονταν τους Ταλιμπάν. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου, η διαφθορά της κυβέρνησης Καρζάι σε συνεργασία με μια σειρά πολέμαρχων δεν συνέδραμαν ούτε στη δημοκρατικοποίηση Δυτικού τύπου, ούτε στην προς όφελος του αφγανικού πληθυσμού βελτίωση των συνθηκών κοινωνικής οργάνωσης και ζωής. Έτσι, ενώ οι επιχειρήσεις στις επαρχίες του Αφγανιστάν συνεχίζονται αδιάκοπα και η κυβέρνηση Καρζάι αδυνατεί να ελέγξει ακόμα και την Καμπούλ, η διασπάθιση των οικονομικών ενισχύσεων της ανοικοδόμησης από τις κυβερνητικές ομάδες εξουσίας και άλλους πολέμαρχους επιδεινώνουν την κατάσταση και βαθαίνουν τις ανισότητες¹³.

Η αυξανόμενη φτώχεια, η πείνα, η βία, οι θάνατοι αμάχων και οι συνεχείς καταστροφές προσέφεραν νέα απήχηση στη δράση των αναζωπυρωμένων από το 2004 Νεοταλιμπάν, που επεδίωξαν, πέραν του αντάρτικου, να αυξήσουν την επιρροή τους

στον πληθυσμό. Τόσο στην Καμπούλ όσο και στις επαρχίες της χώρας δρουν φατρίες και πολέμαρχοι, ενώ ιδιωτικές εταιρείες ασφάλειας αλλά και δίκτυα του οργανωμένου εγκλήματος εκμεταλλεύονται την αστάθεια με σκοπό το κέρδος. Παρά την ίδρυση, χρηματοδότηση και εκπαίδευση του Αφγανικού Εθνικού Στρατού (σήμερα περίπου 90.000 ανδρών), ο στρατός αυτός αδυνατεί να αναχαιτίσει ουσιαστικά τη δράση των Ταλιμπάν, γεγονός που εν μέρει οφείλεται και στον αρχικό διαχωρισμό του Αφγανιστάν από τους Αμερικανούς σε τρεις ξεχωριστές ζώνες, στο βορρά, στη δύση και στη ζώνη της Καμπούλ, με συνέπεια την ετερογένεια στις διοικητικές αρμοδιότητες και τις στρατιωτικές επιχειρήσεις (Misdaq 2006, 252).

Ως γεωστρατηγική θέση το Αφγανιστάν αποτελεί τόπο νατοϊκού ενδιαφέροντος ανάμεσα στη Ρωσία, την Ινδία και την Κίνα, ενώ περιστοιχίζεται από πέντε πυρηνικές δυνάμεις: τη Ρωσία, την Ινδία, το Ιράν, το Πακιστάν και το Καζακιστάν (Chossudovsky 2005, 6). Χώρα με περίπου 30 εκατομμύρια κατοίκους, αποτελεί μια από τις φτωχότερες χώρες παγκοσμίως, με τα μεγαλύτερα ποσοστά βρεφικής και παιδικής θνησιμότητας, μέσο όρο ζωής τα 46 χρόνια (Honderlich 2006, 24), τη μεγαλύτερη παραγωγή οπίου και ηρωίνης στον κόσμο και πάνω από 60% ανεργία (Ali 2008, 6). Τα βασανιστήρια υπόπτων και δυνητικών πληροφοριοδοτών έχουν ξεπεράσει σε βιαιότητα κάθε προηγούμενο στην αμερικανική ιστορία (Misdaq 2006, 256), παρότι καταγγέλλονται διαρκώς από διεθνείς οργανισμούς και παρατηρητήρια για τα ανθρωπίνια δικαιώματα¹⁴. Σε αυτό το κλίμα και ενώ παράλληλα η παραγωγή οπίου φτάνει στο ιστορικό ζενίθ της, δισεκατομμύρια δολάρια από τη διεθνή οικονομική βοήθεια λαφυραγωγούνται από ιδιωτικές εταιρείες, ομάδες πολέμαρχων, κυβερνητικών φορέων και μισθοφόρων:

«Πάνω από 75% των χρηματοδοτήσεων κατευθύνθηκαν απευθείας στην ομάδα του Καρζάι, στη Βόρεια Συμμαχία ή σε ιδιωτικές εταιρείες (...). Η κατασκευή ενός ξενοδοχείου 5 αστέρων και ενός εμπορικού κέντρου έγιναν προτεραιότητες σε μια απ' τις φτωχότερες χώρες του κόσμου, ενώ τα βασανιστήρια και οι δολοφονίες συνεχίστηκαν. Το Bagram έγινε ένας θάλαμος φόιξης, που έκανε το Guantánamo να δείχνει πολιτισμένο. Η παραγωγή οπίου έφτασε στο ιστορικό ζενίθ της, εκτοξευόμενη σε πάνω από 90% σε σύγκριση με το 2001, όταν ακόμα περιοριζόταν σε περιοχές ελεγχόμενες από τη Βόρεια Συμμαχία, και εξαπλώνεται νότια και δυτικά υπό την αιγίδα της ομάδας του Καρζάι. Εκτός από το αυξανόμενο ρίσκο για τη ζωή και την ακεραιότητά τους, η μάζα των φτωχών Αφγανών έχουν αποκομίσει λίγα ή τίποτα από την επιβεβλημένη από τους ξένους τάξη (...).» (Ali 2010, 10).

Σε μια χώρα χωρίς εδαφικά σύνορα, θεσμικές δικλείδες και μηχανισμούς κεντρικής λήψης αποφάσεων, η εξουσία κατανέμεται ανάμεσα σε φύλαρχους, οπλαρχηγούς, δημογέροντες και κυβερνητικούς εκπρόσωπους. Σε αυτό το περιβάλλον, οι ΗΠΑ συγκρούονται με έναν από τους πιο ανοργάνωτους και αποκεντρωμένους αντάρτικους στρατούς, από τον οποίο αφαιρέθηκαν ήδη από τα τέλη του 2001 τα

απηρχειωμένα όπλα και τανκς σοβιετικής τεχνολογίας (Herold 2006, 315). Πρόκειται για μια στρατιωτική και οικονομική ασυμμετρία, που εντός μιας σπειροειδούς τροχιάς, δημιουργεί ολοένα και περισσότερες αιτίες και αφορμές για περαιτέρω τρομοκρατικές επιθέσεις, ωθώντας τους «τρομοκράτες» στο να «αντλούν και να αναnevώνουν τη δύναμή τους από αυτήν ακριβώς την αδεξιότητα και την εξαιρετικά υπερβολική ασωτία του εχθρού τους» (Bauman 2009, 47). Στο πλαίσιο αυτής της καινοφανούς ασυμμετρίας, το Αφγανιστάν και οι άμαχοί του παρέχουν την ευκαιρία μιας σκιάδους εκτόνωσης, μιας, όπως την περιγράφει ο Žižek (2003, 52), «ανίκανης εκδραμάτισης»:

«(...) Ο βομβαρδισμός μιας από τις φτωχότερες χώρες του κόσμου, όπου οι αγρότες μόλις που επιβιώνουν σε άγονους λόφους, από τη μεγαλύτερη παγκόσμια δύναμη δεν αποτελεί άραγε την υπέροχη περίπτωση ανίκανης εκδραμάτισης; Κατά τα άλλα το Αφγανιστάν είναι ο ιδανικός στόχος: πρόκειται για μια χώρα ρημαγμένη, δίχως την παραμικρή υποδομή, που εδώ και είκοσι χρόνια υφίσταται συνεχείς καταστροφές από πολέμους... Δεν μπορούμε να αποφύγουμε την εικασία ότι η επιλογή του Αφγανιστάν καθορίστηκε και από οικονομικούς υπολογισμούς: μήπως η καλύτερη διαδικασία δεν είναι να εκδραματίσει κάποιος το θυμό του σε μια χώρα για την οποία κανείς δεν νοιάζεται και όπου δεν υπάρχει τίποτα για να καταστραφεί;».

Παρότι η διοίκηση Μπους-Ράμσφελντ, στη βάση του σοβιετικού μαθήματος, ακολούθησε στο Αφγανιστάν τη σχετικά φτηνή στρατηγική «ελαφρού ίχνος» (light footprint) (Peceny/Bosin 2009, 27-31) με περιορισμένο αριθμό των χειρσίων δυνάμεων, οι από αέρος βομβαρδισμοί με όπλα ακριβείας (PGMs, Precision Guided Munitions) με σκοπό την αποφυγή αμερικανικών απωλειών στο πλαίσιο του RMA-ψηφιακού πολέμου, καθώς και οι θάνατοι αμάχων γνώρισαν πρωτόγνωρα «ποσοστά-σκοτωμών» (kill rate). Στις οκτώ πρώτες εβδομάδες βομβαρδισμού του Αφγανιστάν, η Αμερική, η οποία δαπανά περισσότερα σε στρατιωτικούς εξοπλισμούς απ' ό,τι συνολικά οι υπόλοιπες χώρες των G-8, χρησιμοποίησε πολλά από τα πιο αποτελεσματικά της όπλα, έξυπνες βόμβες, βόμβες ουρανίου, βόμβες BLU-82, και τόνους πυρομαχικών μεγάλης ακτίνας, σκοτώνοντας χωρίς εξαιρέσεις και δηλητηριάζοντας μέσω της ακτινοβολίας όσους δεν πέθαιναν αμέσως (Misdaq 2006, 247).

Η αναλογία θανάτων αμάχων με τους τόνους πυρομαχικών που χρησιμοποιήθηκαν δείχνει ότι οι επιθέσεις στον άμαχο πληθυσμό δεν ήταν συμπτωματικές στο πλαίσιο της δικαιολογούμενης ως «παράπλευρης ζημίας» (collateral damage), όπως υποστήριξαν οι Αμερικανοί, αλλά σκόπιμες και επικεντρωμένες σε περιοχές με υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα (για τα στατιστικά στοιχεία και την αναλογία μεταξύ των θανάτων αμάχων σε πυκνοκατοικημένες περιοχές και της χρήσης πυρομαχικών βλ. Herold 2006). Με την τακτική του «στρατηγικού βομβαρδισμού», η οποία αποσκοπεί όχι στην κατά μέτωπο επίθεση, αλλά έμμεσα, στην καταστροφή των στρατιωτικών υποδομών, ραντάρ, αεροδρομίων, στρατιωτικών αμαξοστασίων κ.ά., αλ-

λά και με την τακτική της «κοντινής εναέριας υποστήριξης», όπου χειριστές εναέριων όπλων ακριβείας υποστηρίζουν τις επιχειρήσεις διάσπαρτων χειρσαίων ομάδων μέσα σε κατοικημένες περιοχές (όπ.π., 319), οι αμερικανικές δυνάμεις κατέστρεψαν μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα ό,τι είχε απομείνει από το δεκαετή πόλεμο με τους Σοβιετικούς και τον επακολουθούμενο εμφύλιο της δεκαετίας του 1990, με συνέπεια την ολοσχερή καταστροφή νοσοκομείων, σχολείων, οικισμών, τεμένων και φυσικών πόρων, σε μια χώρα με ούτως ή άλλως πενιχρές αστικές υποδομές, όπως ο ηλεκτρισμός, το πόσιμο νερό και οι δρόμοι, αλλά και με ανύπαρκτους πολιτικο-εκλογικούς, θεσμικούς και γραφειοκρατικούς μηχανισμούς Δυτικού τύπου.

Οι επιχειρήσεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα το θάνατο χιλιάδων αμάχων, χιλιάδων ατόμων με αναπηρίες και ασθένειες, ενώ «η μεγαλύτερη ειρωνεία της κατάστασης», όπως παρατηρεί ο Žižek (2003, 129), «ίσως να έγκειται στο ότι η κύρια “παράπλευρη απώλεια” για τη Δύση είναι η μάλιστα των Αφγανών προσφύγων», οι οποίοι σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των Ηνωμένων Εθνών ξεπερνούν τα 8 εκατ., παρά την επιστροφή περίπου 5 εκατ. προσφύγων απ’ το Πακιστάν και το Ιράν στις αρχές του 2002¹⁵. Εκτός από τη διαρκώς «βαθύνουσα κοινωνική και οικονομική κρίση στο Αφγανιστάν» (Ali 2008, 14), ακολούθησε μια βιοπολιτικού τύπου διαχείριση της κατοχής και της ανοικοδόμησης, όπου μια πληθώρα φορέων, στρατιωτικών και μη και κρατικών και μη, προώθησαν το σύνολο των ασαφών στόχων «ανοικοδόμησης και ανάπτυξης», ασκώντας, από τη μια πλευρά, πολεμική βία και καταστολή και, απ’ την άλλη, παρέχοντας ανθρωπιστική βοήθεια. Χαρακτηριστική του κράματος της «ανθρωπιστικής βίας» της ανοικοδόμησης είναι η εικόνα που δίνει ο Žižek (2003, 128): «Ίσως την πιο ανάγλυφη εικόνα της μεταχείρισης του “ντόπιου πληθυσμού” (...) να τη δίνει το αμερικανικό αεροσκάφος που πετά πάνω απ’ το Αφγανιστάν – κανείς δεν είναι ποτέ σίγουρος τι θα ρίξει, βόμβες ή δέματα με τρόφιμα».

Μέχρι και στην εκτίμηση των ειδικών «ξένου σχεδιασμού» (foreign planners), η ανοικοδόμηση στο Αφγανιστάν πάσχει πλέον ακόμα και ως ιδέα. Σύμφωνα με την αναφορά του Ευρωκοινοβουλίου το 2008, το Αφγανιστάν έχει καταστεί «πεδίο δοκιμής για την επιτυχία ή αποτυχία της διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας και τη νομιμότητα της διμερούς και πολυμερούς συνεργασίας για την ανάπτυξη¹⁶». Ωστόσο, φαίνεται ότι αυτό το «πεδίο δοκιμής» δεν επικύρωσε τις αρχικές βλέψεις των σχεδιαστών της «ανοικοδόμησης» και «ανάπτυξης»:

«(...) Το Αφγανιστάν βρίσκεται σε κρίσιμη καμπή, όπως μαρτυρούν η αύξηση των τρομοκρατικών ενεργειών και των βίαιων εξεγέρσεων, η σοβαρή επιδείνωση της κατάστασης σε ό,τι αφορά την ασφάλεια, η αυξημένη παραγωγή οπίου και η εντεινόμενη δυσανεμία του λαού για τη διαφθορά και τις παραλείψεις της κυβέρνησης (...) παρά τις προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας και τη μερική επιτυχία όσον αφορά την πολιτική ανασυγκρότηση, οι συνθήκες διαβίωσης σημαντικών τμημάτων του αφγανικού πληθυσμού δεν έχουν βελτιωθεί».

Είτε η ανοικοδόμηση του Αφγανιστάν συνδεόταν, όπως συχνά υποστηρίζεται, με την αναζωπύρωση των αμερικανικών και ευρύτερα Δυτικών βλέψεων για τον αφγανικό αγωγό πετρελαίου (Trans-Afghanistan Oil Pipeline) με στόχο την απεμπλοκή από τις παροχές της Ρωσίας (Chossudovsky 2005, 89), είτε στόχευε μέσω της στρατιωτικοποίησης του Αφγανιστάν στην εγκατάσταση νατοϊκής επιτήρησης για την επέκταση της αμερικανικής ισχύος στη Μέση Ανατολή και την Ευρασία, βέβαιο είναι ότι η ανοικοδόμηση αυτή δεν ωφέλησε αυτούς, στο όνομα των οποίων εξαγγέλθηκε (τα «αθώα θύματα», οι άμαχοι, οι γυναίκες, τα παιδιά, η μάζα των εξαθλιωμένων, οι πρόσφυγες). Ούτε εξάρθρωσε αυτούς που ενοχοποιούσε ως εχθρούς τρομοκράτες, τους Ταλιμπάν. Δεν είναι τυχαίο ότι η αναζωπύρωση των Ταλιμπάν και η αδυναμία των ΗΠΑ να φτάσουν σε τελική λύση έχουν δώσει νέα ώθηση σε διπλωματικές κινήσεις, που σε καμία περίπτωση δεν θα δηλώνονταν δημοσίως κατά τα πρώτα χρόνια του πολέμου και που δεν ταίριαζαν με τη δαιμονοποιητική λογική «εχθρός/φίλος» της κυβέρνησης Bush.

Έτσι, η λύση μιας διαπραγματεύσεως και συμβιβασμού με τους Ταλιμπάν, προάγεται λόγω του εγκλωβισμού των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν, ως ολοένα και πιο πιθανή. Αντί δηλαδή της άκαρπης επιθετικότητας απέναντι σε έναν εχθρό που δεν ηττάται με την ευκολία που υπολόγιζαν, προάγεται λύση συμβιβασμού με τους Ταλιμπάν. Πρόκειται για μια στρατηγική παρόμοια με αυτή που ακολουθήθηκε στο Ιράκ (βλ. Friedman 2010, 593-8), με σκοπό την όσο το δυνατόν πιο ομαλή αποχώρηση των ΗΠΑ. Καθώς η εξάρθρωση των Ταλιμπάν καθίσταται στις συγκεκριμένες πολεμικές συνθήκες σχεδόν αδύνατη, οι ΗΠΑ βρέθηκαν μπροστά στο μοιραίο δίλημμα του αν θα πρέπει να συνδιαλλαγούν με τους Ταλιμπάν ή, με αδέξιους χειρισμούς και χωρίς σαφές σχέδιο, να συνεχίσουν έναν άγνωστης έκβασης και ωφέλειας «μόνιμο πόλεμο» (perma-war). Στην παρούσα συγκυρία, υπό την πίεση του επείγοντος της αποχώρησης των αμερικανικών στρατευμάτων «απαιτείται συμμαχία με μια οντότητα: τους Ταλιμπάν (...). Η πρόκληση στο Αφγανιστάν είναι να χρησιμοποιηθεί η δύναμη των ΗΠΑ για να δώσουν στους Ταλιμπάν αυτό που θέλουν –επανάκτηση της ισχύος τους– σε αντάλλαγμα με μια συμφωνία στο ζήτημα της Αλ Κάιντα» (Friedman 2010, 597).

Χαρακτηριστικό είναι ότι στη Διεθνή Συνδιάσκεψη για το Αφγανιστάν στην Καμπούλ τον Ιούλιο του 2010, η πρώτη που για συμβολικούς λόγους έλαβε χώρα μέσα στο ίδιο το Αφγανιστάν με 76 χώρες και μέτρα ύψιστης ασφάλειας, οι ΗΠΑ και ο επικεφαλής της Συνδιάσκεψης Καρζάι στάθηκαν θετικοί απέναντι σε οποιαδήποτε ομάδα θα συνεργαζόταν μαζί τους, ενώ η ίδια η Clinton έθεσε την «επανάκτηση των ανταρτών», στο βαθμό «που αυτοί θα αποκηρύξουν τη βία και θα υπακούσουν στο Αφγανικό Σύνταγμα», ως μια από τις σημαντικότερες προτεραιότητες της Αμερικάνικης ατζέντας¹⁷.

Τελικές παρατηρήσεις

Μια βασική συνέπεια των εξελίξεων μετά την 11η Σεπτέμβρη είναι η διαδικασία κατασκευής ενός νέου πολιτικού εχθρού. Για παράδειγμα, όπως επισημαίνει ο Μπελαντής (2004, 266-7), κατά τη δεκαετία του 1970 οι ακροαριστερές οργανώσεις, όπως η Φράξια Κόκκινος Στρατός, ζητούσαν να αναγνωρισθούν ως «εμπόλεμοι» απέναντι στο κράτος. Το κράτος από την άλλη επέμενε στην υπαγωγή της δράσης τους στο «κοινό» έγκλημα, έκανε λόγο για τη σχέση τους με το εμπόριο όπλων και το οργανωμένο έγκλημα και ζητούσε να εμφανίσει τις δράσεις αυτές ως απο-πολιτικοποιημένες (όπ.π.), όπως συμβαίνει ως σήμερα με τις εγχώριες οργανώσεις που εναντιώνονται σε κρατικές εξουσίες, τα αντάρτικα πόλεων κ.ά. Ωστόσο, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η διαδικασία αυτή αποκτά μια επιπλέον διάσταση. Εντατικά μετά την 11η Σεπτέμβρη 2001 και περαιτέρω στην εποχή της ανοικοδόμησης, οι ισλαμιστές τρομοκράτες δεν αναπαρίστανται ως εγκληματίες του ποινικού κώδικα, αλλά, αντίθετα, ως πολιτικοί εχθροί σε εμπόλεμη κατάσταση με το Δυτικό πολιτισμό. Ενώ όταν πρόκειται για εσωτερικούς πυρήνες αμφισβήτησης κινητοποιούνται διαδικασίες αποπολιτικοποίησής τους, ανακαλύπτεται από την άλλη ένας νέος «πολιτικός εχθρός» όταν πρόκειται για οργανώσεις και δίκτυα ισλαμικής προέλευσης. Η «ανοικοδόμηση» αποτελεί σε αυτό το πλαίσιο έναν τρόπο αντιμετώπισης αυτού του νέου πολιτικού εχθρού.

Ωστόσο, οι διαρκείς εντάσεις, η διαφθορά, η ανέχεια, η βάθυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, οι βιαιότητες και τα αδιέξοδα της ανοικοδόμησης, η μη πειστική αμερικανική παρουσία και η μάλλον αδύναμη επιρροή στην κοινωνία του Αφγανιστάν, η αναζωπύρωση των Ταλιμπάν και το ότι οι ΗΠΑ, παρά την αρχική τους ορμή, φαίνεται να εξαρτώνται από αυτούς για την τελική έκβαση της επιχείρησης, είναι παράμετροι που κάθε άλλο παρά εγγυώνται μια πανηγυρική επικράτηση. Με αυτή την έννοια, ο «πολιτικός εχθρός» που κατασκευάστηκε για τις ανάγκες ανασύστασης της αμερικανικής ηγεμονίας, δεν λειτούργησε με τον τρόπο που επιθυμούσαν οι σχεδιαστές του.

Στις ΗΠΑ και ευρύτερα στις Δυτικές κοινωνίες το κράτος επιδιώκει να αποτραβηχτεί από τις δημόσιες υποθέσεις και την προνοιακή κοινωνική πολιτική, επιμερίζοντας το ρόλο του στην προάσπιση των όρων αναπαραγωγής της οικονομίας της αγοράς και στη διόρθωση των κρίσεων της. Ωστόσο, αν το κράτος, μέσα από τις πολιτικές ιδιωτικοποίησης και το μανάτζμεντ του ευέλικτου εκσυγχρονισμού υπέρ της φιλελεύθερης καπιταλιστικής αγοράς, «αποχώρησε» από την κοινωνική πολιτική και τις προνοιακές αμοδιότητες, φαίνεται, όπως επισημαίνει η Lister (2007, 1), ότι είναι το ίδιο αυτό κράτος που έχει «επιστρέψει» (αν απουσίαζε ποτέ) στις πολυσχιδείς υποθέσεις της ανοικοδόμησης των «αποτυχημένων» κρατών¹⁸.

Το πρόταγμα της εκ των άνω δημιουργίας ενός μοντέλου κράτους Βεμπεριανού

τύπου ή μιας συμβολαιακής Λοικιανής δημοκρατίας στα «αποτυχημένα» κράτη είναι πρακτικά δυσεφάρμοστο, ιδεολογικά διφορούμενο και χαώδες. Το όφελος των υπό ανοικοδόμηση χωρών θα ήταν ευκαταίωτο, αλλά μόνο δευτερευόντως. Αλλά ακόμα και έτσι, πρόκειται για ένα όφελος που ορίζεται περισσότερο από το σύστημα αξιών και κοινωνικών σχέσεων εξουσίας των ίδιων των φορέων της ανοικοδόμησης, παρά όσων υφίστανται την πραγματικότητά της. Εντέλει, με το έναυσμα της «ασφάλειας» και τον ηθικό πανικό της με κάθε τίμημα διατήρησής της, εκείνο το οποίο επανανομιμοποιείται, επιβεβαιώνεται και εντέλει «ανοικοδομείται» πολύ πιο αποτελεσματικά από ό,τι τα «αποτυχημένα» κράτη, είναι κυρίως το σύνολο των οικονομικο-πολιτισμικών αρχών της φιλελεύθερης δημοκρατίας και του καπιταλισμού. Πρόκειται για την ιδιαίτερη ψυχο-κοινωνική κουλτούρα και τα ειδικά ιστορικά χαρακτηριστικά που διαπνέουν αυτές τις μορφές κοινωνικής αναπαραγωγής, όπως ο σεβασμός στις αρχές της ιδιοκτησίας και της ελεύθερης αγοράς, τα αστικού τύπου ατομικά-συνταγματικά δικαιώματα, η πειθάρχηση των κοινωνικών υποκειμένων στις νόρμες της φιλελεύθερης δημοκρατίας, και κυρίως, οι ταξικές σχέσεις εξουσίας, όπως αυτές αντανακλώνονται στο κράτος.

Βιβλιογραφία

- Agamben, Giorgio (2007), *Κατάσταση Εξάιρεσης*, Πατάκης, Αθήνα.
- Ali, Tariq (2008), «Afghanistan: Mirage of the Good War», στο *New Left Review* 50, March-April.
- Barett, Frank J. & Sarbine, Theodore R. (2007), «The rhetoric of terror: “War” as Misplaced Metaphor», στο: Arquilla John & Borer, Douglas A., (επιμ.), *Information Strategy and Warfare: A guide to theory and practice*, Routledge, New York.
- Bauman, Zygmunt (2009), *Ρευστοί Καιροί: Η Ζωή την Εποχή της Αβεβαιότητας*, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Chomsky, Noam, «“Αποτυχημένα κράτη” και Μερικές Απλές Λύσεις», *Ελευθεροτυπία*, 07.04.2006.
- Chossudovsky, Michel (2005), *America’s “War on Terrorism”*, Global Research.
- Deva, Nirj (2010), «Η Οικοδόμηση της Ειρήνης και η Οικοδόμηση Κράτους σε Μετασυγκρουσιακές Καταστάσεις», στο Ντάλης, Σ. (επιμ.), *Από τον Μπους στον Ομπάμα: Η Διεθνής Πολιτική σε έναν Κόσμο που Αλλάζει*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Drezner, Daniel W. (2010), *The Night of the Living Wonks*, Foreign Policy, Ιούλιος-Αύγουστος.
- Herold, Marc W. (2006), «The Punishment of Afghanistan by US Bombs», στο Graham, Stephen (επιμ.), *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Hobsbawm, Eric (2007), *Παγκοσμιοποίηση, Δημοκρατία και Τρομοκρατία*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Honderich, Ted (2006), *Μετά τον Τρόμο: Η Πολιτική Βία με πρόσημα τον Ανθρωπισμό*, Ιωλκός, Αθήνα.
- Fayyad, Ali (2009), *Εύθραυστα Κράτη: Το διακείμενο της Σταθερότητας στον Λίβανο και τον Αραβικό κόσμο*, MA.D.I.S.A. – Κέντρο Μελέτης και Αντιπληροφόρησης για τη Μέση Ανατολή, Αθήνα.
- Friedman, George (2010), «Η Αμερικανική “Στρατηγική” στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ: Η Εσωτερική Συζήτηση στις ΗΠΑ για τους Στρατιωτικούς Στόχους», στο Ντάλης, Σ. (επιμ.), *Από τον Μπους στον Ομπάμα: Η Διεθνής Πολιτική σε έναν Κόσμο που Αλλάζει*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Lister, Sarah (2007), *Understanding State-Building and Local Governance in Afghanistan*, Working Paper no. 14, Crisis State Research Centre, London School of Economics.

Mair, Stefan (2003), «The New World of Privatized Violence», *International Politics and Society*, vol. 2.

Misdaq, Nabi (2006), *Afghanistan: Political Frailty and External Interference*, Routledge, London.

Münkler, Herfried (2005), *Οι Νέοι Πόλεμοι: Νέοι Εχθροί και Νέες Μορφές Πολέμου*, Καστανιώτης, Αθήνα.

Μπελαντής, Δημήτρης (2004), *Αναζητώντας τον «Εσωτερικό Εχθρό»: Διαστάσεις της Αντιτρομοκρατικής Πολιτικής*, Προσκήνιο, Αθήνα.

Pecený, Mark & Bosin, Yuri (2009), *Counterinsurgency in Afghanistan: Lessons and Perspectives*, Ανακοίνωση στο Annual Convention of the International Studies Association, New York.

Ramonet, Ignacio (2003), *Πόλεμοι του 21ου Αιώνα: Νέοι Φόβοι και Νέες Απειλές*, Εκδόσεις του 21ου Αιώνα, Αθήνα.

Senett, Richard (2002), «Αυτή τη φορά μια χώρα αδιαίρετη», στο Said, Ed. (κ.ά.), *Η Τρομοκρατία και η Κοινωνία των Πολιτών*, Μεταίχμιο, Αθήνα.

Sørensen, Georg (2004), *The Transformation of the State: Beyond the Myth of Retreat*, Palgrave Macmillan.

Trotha, Trutz von (1995), «Ordnungsformen der Gewalt oder Aussichten auf das Ende des staatlichen Gewaltmonopols», στο: Nedelmann, Birgitta (επιμ.), *Politische Institutionen im Wandel, Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Sonderheft 35*, Westdeutsche Verlag, Opladen.

Žižek, Slavoj (2003), *Καλωσορίσατε στην έρημο του πραγματικού! Πέντε δοκίμια για την 11η Σεπτεμβρίου και άλλες συναφείς ημερομηνίες*, Scripta, Αθήνα.

Σημειώσεις

1. Το «τοπικό» ή «μερικό» κράτος αναφέρεται στο θρυμματισμένο χαρακτήρα του κράτους. Οι όροι του «εξαρτημένου» κράτους ή «καθεστώτος εξάρτησης» χρησιμοποιούνται κριτικά για να υποδηλώσουν ότι τα σύγχρονα Αραβικά κράτη δεν είναι εθνικά κυρίαρχα. Το «ηγεμονικό» κράτος συνδηλώνει την κριτική στο δεσποτισμό του Αραβικού σουλτανάτου. Το «κράτος-εισοδηματίας» περιγράφει κράτη της περιοχής του Περσικού Κόλπου ως ενός είδους φεουδαρχικές οντότητες που διαχειρίζονται το δημόσιο πλούτο (Fayyad 2009, 48-50).

2. Σύμφωνα με τον Trotha (1995, 130-144), στη «νεο-δεσποτική τάξη» της Αφρικής, όπου κυριαρχούν οι εντάσεις και οι ανισότητες, υπάρχει ένα προσωποπαγές και πελατειακό καθεστώς, το οποίο έχει περιορισμένες δυνατότητες επιβολής και μεσολάβησης στις συγκρούσεις μεταξύ ομάδων συμφερόντων, πηρετώντας μέσα από την απειλή και την άσκηση βίας διάφορες τοπικές ομάδες επιρροής. Η «παρακρατική τάξη» χαρακτηρίζει κράτη της Λατινικής Αμερικής που παρουσιάζουν έναν μεγάλο βαθμό αστικοποίησης, η οποία, όμως, συνδυάζεται με υψηλά ποσοστά φτώχειας, εγκληματικότητας, καθώς και με προβλήματα παθολογείας, ανεργίας και βίας. Το κράτος είναι αδύναμο, διαθέτει περιορισμένους πόρους και δυνατότητες συνοχής, ενώ ο στρατός έχει έναν κεντρικό ρόλο στη λήψη πολιτικών αποφάσεων.

3. www.foreignpolicy.com/articles/2010/06/21/2010_failed_states_index_interactive_map_and_rankings

4. Όπ.π.

5. Βλ. http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/06/22/the_2009_failed_states_index

6. Παρόμοια μοντέλα επιθετικής πολιτικής εφαρμόστηκαν στο εσωτερικό της χώρας στο πλαίσιο του «πολέμου στα ναρκωτικά» (war on drugs) και του «πολέμου στο έγκλημα» (war on crime), τα οποία εισήγαγαν μια δέσμη αυστηρών μέτρων και νέων ποινικοποιήσεων.

7. Βλ. www.diplomatie.gouv.fr/conference-afghanistan

8. Βλ. <http://afghanistan.hmg.gov.uk/en/conference/>

9. Εκτός των ΗΠΑ, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ινδία, η Αυστραλία, η Αγγλία, η Βουλγαρία, η Ρου-

μανία, η Ιαπωνία, η Σαουδική Αραβία, η Σλοβακία, η Ελβετία, η Φιλανδία, η Ιρλανδία, η Ελλάδα και άλλες χώρες συμφώνησαν στη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου σε περαιτέρω οικονομικές ενισχύσεις και αποστολή επιπρόσθετων Επιχειρησιακών Ομάδων Καθοδήγησης και Συντονισμού (Operational Mentoring and Liaison Teams) για αστυνομικές και ανθρωπιστικές αποστολές.

10. Βλ. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 03.12.2009, «Σταθεροποίηση του Αφγανιστάν: προκλήσεις για την ΕΕ και τη διεθνή κοινότητα», Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 8ης Ιουλίου 2008.

11. Zbigniew Brzezinski, Συνέντευξη στη *Nouvel Observateur*, 15-21 Ιανουαρίου 1998.

12. Αν οι ΗΠΑ είδαν την ΕΣΣΔ να συντρίβεται στο Αφγανιστάν, φαίνεται πως τώρα είναι η σειρά της Ρωσίας να δει τις ΗΠΑ να παρασύρονται στην «παγίδα του Αφγανιστάν». Όπως περιγράφει ο Ali (2010, 6), να μεν η Κίνα, το Ιράν και η Ρωσία υποστήριξαν με διαφορετικούς βαθμούς σθεναρότητας την κατοχή στο Αφγανιστάν, αλλά στην περίπτωση της Ρωσίας «υπήρχε πάντοτε ένα ισχυρό στοιχείο *Schadenfreude*, καθώς οι Σοβιετικοί βετεράνοι κατάπληκτοι έβλεπαν τις ΗΠΑ να εμπλέκονται σε έναν πόλεμο ακόμα πιο απάνθρωπο από τον προηγούμενό του».

13. Ο Ali (2010, 14) περιγράφει την κατάσταση ως εξής: «Ποτέ πριν δεν υπήρξε χάσμα ανισοτήτων σε τέτοια κλίμακα. Ελάχιστα από τα υποτιθέμενα 19 δισεκατομμύρια δολάρια “βοήθειας και ανασυγκρότησης” έφτασαν στην πλειονότητα των Αφγανών. Τα δίκτυα ηλεκτρισμού είναι χειρότερα απ’ ό,τι πριν πέντε χρόνια, και ενώ οι πλούσιοι μπορούν να χρησιμοποιούν ιδιωτικές γεννήτριες για τα κλιματιστικά τους, τα θερμοσίφωνα, τους υπολογιστές τους και τη δορυφορική τηλεόραση, ο μέσος κάτοικος της Καμπούλ υπέφερε ένα καλοκαίρι χωρίς ανεμιστήρες και έναν χειμώνα χωρίς θέρμανση. Ως αποτέλεσμα, εκατοντάδες Αφγανοί χωρίς καταφύγιο κυριολεκτικά πεθαίνουν απ’ το κρύο κάθε χειμώνα».

14. Για παράδειγμα οι εκθέσεις του Human Rights Watch για το Αφγανιστάν http://www.hrw.org/en/apachesolr_search/Afghanistan

15. Βλ. <http://www.unhcr.org/cgi-bin/txis/vtx/page?page=49e486eb6>

16. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 03.12.2009, «Σταθεροποίηση του Αφγανιστάν: προκλήσεις για την ΕΕ και τη διεθνή κοινότητα», Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 8ης Ιουλίου 2008.

17. Βλ. <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/en/AAmt/BM-Reisen/2010/07-Afghanistan/100720-BM-Kabul-Konferenz.html>

18. Μάλιστα, κυρίαρχη είναι η ιδέα ότι η διαδικασία κατασκευής μηχανισμών φιλελευθροποίησης στα κράτη της ανοικοδόμησης είναι βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξή τους. Ενδεικτική είναι η άποψη του Βρετανού ευρωβουλευτή N. Deva (2010, 556): «Η δημιουργία ενός περιβάλλοντος το οποίο παρέχει κίνητρα για ιδιωτικές οικονομικές πρωτοβουλίες αποτελεί ένα ισχυρό μέσο για τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των λαών στις αναπτυσσόμενες χώρες. (...) Η προάσπιση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας είναι καίριας σημασίας για την ανάπτυξη». Επειδή «η αγορά δεν μπορεί να λειτουργήσει εάν δεν υπάρχει ένα αποτελεσματικό νομικό σύστημα το οποίο να διασφαλίζει και να επιβάλλει τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και τις συμβατικές υποχρεώσεις με εύλογη προβλεψιμότητα και ταχύτητα» θα πρέπει να επιτευχθεί στις υπό ανοικοδόμηση χώρες ευημερία μέσω του ανταγωνισμού, τη χαμηλή φορολογία, την ελάχιστη ρύθμιση, το σταθερό νόμισμα (όπ.π.).